म. ग्रं. सं. ठाणे

विषय

संग्रहालय क्रमांक

लेखक प्रो. मो. कोल्हटे

पुस्तकाचें नांव रामजय

यांच्या सुरस गो

सन

म. ग्रं. सं. ठाणें
विषय कादंबरी
क्र. नं. १६७

[illegible] राजपुत्र.

याच्या

[illegible] रंजक सुरस गोष्टी.

हें पुस्तक

[illegible] गोविंद मोरोबा का[illegible]

यांनी

तयार केलें.

आवृत्ति ३ री.

(हें पुस्तक सन १८६७ च्या २५ व्या आक्टा प्रमाणें रजिष्टर केलें असे.)

शके १८१२—सन १८९०

किंमत ६ आणे.

प्रस्तावना.

ठकसेनराजपुत्राच्या संबंधानें अनेक प्रकारच्या दंतकथा लोकांत चालू आहेत. त्या फारच मनोरंजक व सुरस असल्याकारणानें ऐकण्यास फारच गोड आहेत. ह्या गोष्टी सर्वांच्या तोंडून एकसारख्याच ऐकण्यांत येत नसून कांहीं कमजास्त कथाभागानें ऐकण्यांत येतात. ह्मणून आह्मी अनेकवेळां निरनिराळ्या मनुष्यांच्या तोंडून ऐकलेल्या गोष्टी योग्य सरणीनें जुळून हल्लीं या गोष्टी छापून प्रसिद्ध केल्या आहेत. ह्या गोष्टी खेरीज ह्याच कथाभागाच्या संबंधानें कोणाजवळ निराळ्या गोष्टी असल्यास त्या देईल तर आह्मी पुढील आवृत्तींत दाखल करूं

पुस्तककर्ता.

ठकसेन राजपुत्र.

याच्या

मनोरंजक सुरस गोष्टी.

[library stamp]

गोष्ट १ ली.

ठकसेनाची उत्पत्ति.

अवंती नगरीमध्यें विक्रमराजा राज्य करीत असतां एके दिवशीं त्याचे मनांत असा विचार आला कीं, शहरांत आपल्याला लोक काय ह्मणतात, याचा तपास करावा ह्मणून त्यानें आपल्या हेरास सांगितलें. हेर गावांत फिरत असतां एक ब्राह्मण आपल्या मुलीस सांगत होता कीं, विक्रमराजा फार दयाशील, धर्मात्मा, आणि सुशील आहे: त्या योगानें त्याची चहूं मुलखीं, कीर्ति झाली. हें ऐकून मुलगी ह्मणाली बाबा, विक्रमराजा मोठा थोर आहे, आणि त्याचें चरित्र जरी गहन आहे, तरी त्या चरित्रापेक्षां स्त्रीचरित्र फार गहन आहे, याचा पार कोणालाही लागणार नाहीं असें बोलणें हेरानें ऐकून दुसरे दिवशीं सकाळीं विक्रमास सांगितलें. त्यामुळें राजास अतिशय नवल वाटलें. परंतु हें खरें केवा खोटें याचा परिचय पहावा ह्मणून विचार केला. आणि सायंकाळीं भोजन झाल्यावर स्वतः गस्तीचा पोषाख करून

[illegible] घराजवळ येऊन लपून बसला, तो पूर्व दिवशीं [illegible] त्या ब्राह्मणाचा व मुलीचा संवाद ऐकला, त्या योगानें त्यास अतिशय राग येऊन कांहीं दिवस गेल्यावर प्रधानास सांगितलें कीं, रामभटास बोलावून त्यास विचारा कीं तूं आपली मुलगी विक्रमास दे. तेव्हां प्रधान ह्मणाला कीं, तो ही गोष्ट कशी कबूल करील. राजा ह्मणाला माझी इच्छा आहे कीं, त्या त्या कन्येबरोबर लग्न करावें. या करितां तुह्मी त्याजकडून ही गोष्ट कसेंही करून कबूल करवा. तेव्हां प्रधान निरुपायास्तव त्या रामभटाचे घरीं गेला आणि रामभटास राजाचा हेतु कळविला हें ऐकतांच रामभटास वाटलें कीं, मुलगी दिली असतां आपला विपत्तिकाळ दूर होईल. या करितां ही गोष्ट कबूल करावी. ह्मणून प्रधानास ह्मणाला कीं, मी गरीब ब्राह्मण आहें; माझ्या कडून लग्नाची व्यवस्था काय होणार. तुमच्या ध्यानास येईल तसें करून मला दारिद्र्यांतून मुक्त करा ही गोष्ट प्रधानानें मान्य केली. परंतु रामभटाची बायको घरांत होती. तिनें साफ सांगितलें कीं, मी आपली मुलगी देणार नाहीं. नंतर प्रधानानें तिची समजूत केली, व मुलीनेंही सांगितलें कीं, माझें लग्न राजा बरोबरच करा. असें बोलणें होऊन प्रधान तेथून निघून आला व राजास हें वर्तमान कळविलें. पुढें सुमुहूर्त पाहून राजाचें लग्न त्या ब्राह्मण कन्या चंद्रकले बरोबर लागलें. राजानें चंद्रकलेस अशी [illegible]या लाविली कीं तिजवांचून त्यास करमत नसे. असे कांहीं दिवस गेल्यावर त्यास पूर्वीच्या गोष्टीचें स्मरण झालें त्यामुळें [illegible] कीं, ही गोष्ट चंद्रकलेस विचारावी. ह्मणून

एके दिवशीं राजा व चंद्रकळा आनंदांत असतां राजानें विचारलें कीं, तूं बापाचे घरीं होतीस तेव्हां ह्मणाळीस कीं, विक्रमचरित्रापेक्षां स्त्रीचरित्र फार गहन आहे. तर तें कांहीं याचा प्रत्यय दाखीव. तेव्हां ती ह्मणाली कीं, उद्यां सांगेन. नंतर दोघें निद्रिस्त झालीं दुसरे दिवशीं सकाळीं चंद्रकळा बापाचे घरीं आली. व ह्मणाली आतां तुमची व माझी हीच शेवटची भेट. कारण विक्रमराजा काय करील याचा नियम नाहीं. हें ऐकून आईबापास फार दुःख झालें परंतु तिनें धैर्यानें त्यांची समजूत केली आणि कांहीं सोपळ्याच्या बिया बरोबर घेऊन पुनः राजवाड्यांत आली. सायंकाळीं भोजनोत्तर नित्याप्रमाणें राजा महालांत आल्यावर चंद्रकळाराणीस ती गोष्ट विचारली. तेव्हां तिनें सांगितलें कीं, मी आपल्याला आजची कबुलायत केली होती. परंतु तसा प्रसंग नाहीं ह्मणून प्रमाण दाखवितां येत नाहीं. परंतु कांहीं दिवसांनीं दाखवीन. हें ऐकतांच विक्रमास क्रोध येऊन त्यानें तिला दुसरे दिवशीं एका विस्तीर्ण जंगलांत उत्तम बंगला बांधून चहुं बाजूनीं रुंदरुंद खंदक पाणी लागे पर्यंत खणले होते. त्यामुळें त्यांत तलावा प्रमाणें पाणी भरपूर भरलें होतें. तेथें अन्नाच्यास सर्व सामग्री ठेऊन चंद्रकळेस त्या ठिकाणीं ठेवलें आणि आपण निघून परत आला.

इकडे चंद्रकळेनें त्या सोपळ्याच्या बिया लावल्या व त्यांस रोज पाणी घालावें. असे कांहीं दिवस गेल्यानंतर त्या वेलास सोपळे लागले. ते तिनें तोडून वाळविले व त्याचे [illegible] [illegible] पोहण्यास शिकूं लागली. नंतर [illegible]

त्या ब्राह्मणाच्या घराजवळ येऊन लपून बसला, तों पूर्वी दिवशीं प्रमाणेंच त्या ब्राह्मणाचा व मुलीचा संवाद ऐकला, त्या योगानें त्यास अतिशय राग येऊन कांहीं दिवस गेल्यावर प्रधानास. सांगितलें कीं रामभटास बोलावून त्यास विचारा कीं तूं आपली मुलगी विक्रमास दे. तेव्हां प्रधान ह्मणाला कीं, तो ही गोष्ट कशी कबूल करील. राजा ह्मणाला माझी इच्छा आहे कीं, त्याच कन्येबरोबर लग्न करावें. या करितां तुह्मी त्याजकडून ही गोष्ट कसेंही करून कबूल करवा. तेव्हां प्रधान निरुपायास्तव त्या रामभटाचे घरीं गेला आणि रामभटास राजाचा हेतु कळविला हें ऐकतांच रामभटास वाटलें कीं, मुलगी दिली असतां आपला विपत्तिकाळ दूर होईल. या करितां ही गोष्ट कबूल करावी. ह्मणून प्रधानास ह्मणाला कीं, मी गरीब ब्राह्मण आहें; माझ्या कडून लग्नाची व्यवस्था काय होणार. तुमच्या ध्यानास येईल तसें करून मला दारिद्र्यांतून मुक्त करा ही गोष्ट प्रधानानें मान्य केली. परंतु रामभटाची बायको घरांत होती. तिनें साफ सांगितलें कीं, मी आपली मुलगी देणार नाहीं. नंतर प्रधानानें तिची समजूत केली, व मुलीनेंही सांगितलें कीं, माझें लग्न राजा बरोबरच करा. असें बोलणें होऊन प्रधान तेथून निघून आला व राजास हें वर्तमान कळविलें. पुढें सुमुहूर्त पाहून राजाचें लग्न त्या ब्राह्मण कन्या चंद्रकले बरोबर लागलें. राजानें चंद्रकलेस अशी आज्ञा लाविली कीं, तिजवांचून त्यास करमत नसे. असे कांहीं दिवस लोटल्यावर राजास पूर्वीच्या गोष्टीचें स्मरण झालें, त्यामुळें राजा फार दुःखित झाला कीं, ती गोष्ट चंद्रकलेस विचारावी. ह्मणून

एके दिवशीं राजा व चंद्रकळा आनंदांत असतां राजानें विचारलें कीं, तूं बापाचे घरीं होतीस तेव्हां ह्मणाळीस कीं, विक्रमचरित्रापेक्षां स्त्रीचरित्र फार गहन आहे. तर तें कसें याचा प्रत्यक्ष दाखीव. तेव्हां ती ह्मणाली कीं, उद्या सांगेन नंतर दोघें निद्रिस्त झालीं दुसरे दिवशीं सकाळीं चंद्रकळा बापाचे घरीं आली. व ह्मणाली आतां तुमची व माझी हीच शेवटची भेट. कारण विक्रमराजा काय करील याचा नियम नाहीं. हें ऐकून आईबापास फार दुःख झालें परंतु तिनें धैर्यानें त्यांची समजूत केली आणि कांहीं मोंपळ्याच्या बिया बरोबर घेऊन पुनः राजवाड्यांत आली. सायंकाळीं भोजनोत्तर नित्यप्रमाणें राजा महालांत आल्यावर चंद्रकळाराणीस ती गोष्ट विचारली. तेव्हां तिनें सांगितलें कीं, मी आपल्याला आजची कबुलायत केली होती. परंतु तसा प्रसंग नाहीं ह्मणून प्रमाण दाखवितां येत नाहीं. परंतु कांहीं दिवसांनीं दाखवीन. हें ऐकतांच विक्रमास क्रोध येऊन त्यानें तिला दुसरे दिवशीं एका विस्तीर्ण जंगलांत उत्तम बंगला होता चहुं बाजूनीं रुंद खंदक पाणी लागे पर्यंत खणलें होते. त्यामुळें त्यांत तलावा प्रमाणें पाणी भरपूर भरलें होतें. तेथें नेऊन त्यांत सर्व सामग्री ठेऊन चंद्रकलेस त्या ठिकाणीं टेवलें आणि [illegible] पण निघून परत आला.

इकडे चंद्रकलेनें त्या मोंपळ्याच्या बिया [illegible] लावल्या. [illegible] रोज [illegible] पाणी घालावें. असे कांहीं दिवस गेल्यावर त्या वेलास [illegible] फळे लागले. ते तिनें तोडून व ठेविले [illegible] पाण्यांत [illegible] बांधून पोहणें शिकूं लागली [illegible] [illegible]

सामर्थ्य आल्यावर एके दिवशीं रात्रीं खंदकाचे पार येऊन बापा-चे घरीं आली. तिला पाहतांच रामभटास व राधाबाईस आनंद झाला. पुढें चंद्रकला बापाचे घरीं चोरून येऊन गाणें शिकली. ती इतकी तयार झाली कीं, तिच्या सारखी गागारी अवंती नग-रांत नव्हती. असें झाल्यावर तिनें साजिंद्यांची तजवीज करून शह-रांत धर्मशाळेंत येऊन उतरली. व रोज धर्मशाळेंत गात बसण्याचा परिपाठ ठेविला. ही बातमी सर्व शहरांत पसरली व राजाच्या का-नावर गेली, तेव्हां राजानें गुणिजनांचें आगत स्वागत करतात त्या प्रमाणें तिचें गाणें दरबारांत करविलें. तिच्या गाण्याच्या मोहक स्व-रानें व हावभावानें राजा अगदीं कामातुर झाला व गाणें पुरें झाल्या-वर त्यानें तिला एकांतांत बोलावलें व आपला हेतु दर्शविला. चंद्र-कलेस जरूरच ह्मणून तिनें ती गोष्ट मान्य केली. नंतर उभयंताचे मनोगत हेतु पुर्ण झाले. त्याच वेळीं चंद्रकलेनें राजापासून खुणे क-रितां आंगठी व रुमाल मागून घेतला. त्या दिवसापासून चंद्रकलेस गर्भ राहिला.

नंतर ती त्या बंगल्यांत पुन्हां येवून राहिल्यावर दिवसेंदिवस गर्भ वाढून नऊ मास होतांच प्रसुत झाली. तो मुलगा झालेला पाहून तिला फारच आनंद झाला. नंतर तिनें त्याचें लालनपाळ-न चांगले केलें, व ठकसेन असें नांव ठेवलें. मुलगा मोठा झा-ल्यावर खंदकांतून पोहून नित्य शहरांत खेळावयास येई. असें होतां होतां त्याच्या सोबत्यांनीं त्याला निबाप्या ह्मटल्यावरून त्यानें आपल्या आईस विचारलें. तेव्हां तिणें त्याला पोटाशीं धरून आपली सर्व हकीगत सांगितली. तेव्हां त्यास मोठा राग ये-

ऊन त्यानें सांगितलें कीं, यांचा सूड घेईन तरच तुझ्या पोटीं जन्मास आल्याचें सार्थक; नाहीं तर काय उपयोग. हें ऐकून चंद्रकलेस बरें वाटलें. नंतर ती ह्मणाली अवंती नगर येथून बरेंच लांब आहे परंतु जवळचाच एक मार्ग आहे तिकडून जर जाशील तर तुला संकटें फार येतील. कारण त्या रस्त्यास चोरांचें भय फार आहे आणि दाट झाडी आहे. या करितां तूं त्या रस्त्यानें न जातां थोडें दूर पडलें तरी चिंता नाहीं. पण लांबच्या रस्त्यानें जा. ह्मणजे तुला सुख होईल. असें सांगून चंद्रकलेनें त्यास पांच लाल दिले. कारण कोणत्याही वेळीं प्रसंग आला. आणि पैसा जवळ नसला तर यांतील एक लाल विकून सुखानें राहून विक्रमास भेटून लौकर परत ये. मग कांहीं फराळाचें सामान बरोबर देऊन त्यास रवाना केला.

ठकसेनानें विचार केला कीं, दूरच्या मार्गानें चालत जाण्याचे श्रम फार होतील ह्मणून जवळच्याच मार्गानें निघाला.

गोष्ट २ री.

ठकसेनानें आपल्या पित्यास भेटावें ह्मणून मातेची आज्ञा घेऊन निघाला तो अवंती पासून चार कोसांवर एक तळें होतें तेथें आला. मनांत विचार केला कीं, येथें उपहारादि कृत्यें आटोपून पुढें जावें. इतक्यांत तेथें कांहीं चोर आले, व त्यांनीं हा कोणी तरी श्रीमंताचा मुलगा असें जाणून त्यास धरिलें. राजपु-

त्यानें हे चोर असें जाणलें व यांना फसवून येथून निघालें पाहिजे ह्मणून त्यानें प्रश्न केला कीं, या तळ्याचें नांव काय? त्यांनीं सांगितलें कीं, रानतळें. राजपुत्र त्यांस ह्मणाला मी उपवासी आहें, तर स्नान करून फराळ करतों, नंतर माझेजवळ असलेलें मी तुह्मांस मुकाट्यानें देतों. चोरांस दया आली, व ह्मणूं लागले कीं, बरें आहे. नंतर राजपुत्रानें तळ्यांत बुडी मारली व कमरे पैकीं एक लाल काढून चोरांस ह्मणाला, या तळ्याचें नांव रानतळें ह्मणतां परंतु हें तर रत्न तळें आहे. कारण मी एक बुडी मारली तों मला एक रत्न सांपडलें तुमचे जवळ एवढी संपत्ति असतां विनाकारण गरीब वाटसरूंस लुटण्यांत काय फायदा? चोरांनीं सांगितलें कीं, आणखी एक आण पाहूं. नंतर राजपुत्रानें पुन्हा बुडी मारून जवळ असलेलीं दोन रत्नें काढलीं. तेव्हां चोरांस तें खरें वाटलें. व आपण इतके दिवस व्यर्थ पातक केलें, असें ते ह्मणाले नंतर नुसती बुडी मारली तर तळीं जाणार नाहीं ह्मणून एकेक वजनदार धोंडा कमरेला बांधला आणि वर असलेलें सामान व नायकाचा घोडा राजपुत्रास संभाळण्यास सांगून बुड्या मारल्या. राजपुत्रानें पांघरुणें वगैरे तळ्यांत टाकून नगदी जिन्नस व हत्यारें घेऊन घोड्यावर स्वार झाला, व गांवाजवळ येऊन घोडा सोडून दिला. इकडे चोरांचे फार हाल झाले, कित्येक मेले, कित्येक मरणोन्मुख झाले, कित्येक चांगले निघाले. वर पहातात तों घोडा, राजपुत्र, सामान आणि वस्त्रें या पैकीं कांहींच नाहीं नंतर गांवांत जावें तर नग्न ह्मणून रात्र होईपर्यंत तेथेंच राहिले राजपुत्र गांवांत येऊन एका ह्मातारीच्या माळणीकडे

उतरला. सामान ठेऊन शिधा आणावयास जातों म्हणून चोरां-च्या मोहल्यांत गेला. व मी ज्योतिषी आहें असें सांगून कांहीं विचारा म्हणून त्यांचे स्त्रियांस म्हणूं लागला. स्त्रियांनीं विचारलें आमचे भ्रतार शिकारीला गेले आहेत तर त्यांना चांगली शिकार मिळेल किंवा नाहीं ? त्याजवर या वेषधारी जोशीबुवांनीं बोटें मोजून सांगितलें कीं, तुमचे नवरे चोरी करण्याच्या इराद्यानें आज सका-ळीं भोजन करून गेले आहेत हें खरें कीं खोटें ? खोटें बोलूं नका. नंतर स्त्रियांना जोशीबुवा फारच चांगले वाटले. तेव्हां जोशानें सांगितलें कीं, यांना सात पिढ्या पुरेल इतका लाभ होईल, परंतु मध्यें राहूची पीडा आहे, तेवढ्यानें मात्र काय होईल तें सांगवत नाहीं. जर हा ग्रह नसता तर राजापेंक्षां जास्त संपत्ती मिळाली असती. त्यावर स्त्रिया म्हणाल्या त्याची शांति करा. जोशी म्ह-णाला त्यास हिरे, माणकें आणि डाळिंबें जर मिळालीं तर हवन करून शांति करतों. त्या बायकांनीं लागलीच तयारी केली. यांनेंही कुंड तयार केलें. व हवन करून डोळे झांकण्यास सांगि-तलें. व मी सांगितल्या वांचून उघडूं नका, जर उघडाल तर तुमचे डोळे फुटतील. त्या भोळ्या बायांनीं डोळे झांकले यानें तो सर्व ऐवज लपविला व त्यांच्याकडून होमापुढें दक्षणा ठेवून सर्व झालें असें सांगितलें. परंतु थोडें जें उरलें आहे तें तुह्मीं करा बायकांनीं विचारलें तें काय ? यांनीं सांगितलें कीं, आज तो ग्रह रात्रौ नग्न होऊन तुमच्या भ्रताराच्या रूपानें तुमचे घ-रीं येईल, तर तुह्मीं दार बंद करून बसा. दार उघडूं नका व कदाचित् दारें मोडूनच जर आंत येईल तर मुसळानें मारा हा

णजे जाईल, व खरे नवरे सुखरूपच घरीं येतील. परंतु पहिला जो नागवा येईल त्यास घेवूं नका. नाहींतर तो तुह्मास मारून तुमच्या नवऱ्यासही मारील, ह्मणून चुकूं नका. आतां मी जातों. तेव्हां त्या स्त्रिया दक्षणा देवूं लागल्या. परंतु जोशानें सांगितलें कीं, तुह्माला आज प्रचीत येईल मग उद्यां मी दक्षणेला येईन. असें सांगून निघून गेला. बायकांना वाटलें कीं, जोशानें दक्षणा घेतली नाहीं तेव्हां हें सर्व खरेंच असेल असें समजून दारें बंद करून बसल्या. इकडे चोर रात्रौ आपआपल्या घरीं आले तों जिकडे तिकडे दारें बंद, हांका मारल्या तरी उघडत नाहीं, ह्मणून शिव्याही दिल्या. घरोघरीं दारें फोडण्याचा विचार करून कांहींनीं दारें फोडलीं, तोंच ज्यानीं दारें फोडलीं त्यांना यथेच्छ मुसळांचा मार दिला.. त्यांत कांहीं मेले, कांहीं जखमी झाले अशी एकच गर्दी झाली. नंतर त्या स्त्रिया बाहेर आल्या व विघ्न टळलें आतां आपले पती संपत्ती घेऊन घरीं येतील ह्मणून वाट पाहूं लागल्या. इतक्यांत दारें मोकळीं पाहून चोर घरांत आले. तेव्हां स्त्रिया विचारूं लागल्या असें कां? तेव्हां आमचें कर्म असा त्यानीं जबाब दिला, व झालेला मजकूर त्यास सांगितला. स्त्रियांनींही जोशाची हकीगत सांगितली. तेव्हां जो आपल्याला तळ्यावर फसवून गेला तोच हा असें ते समजले व दैवाला दोष देत स्वस्थ बसले.

वर सांगितल्याप्रमाणें ठकसेन चोरीस ठरवून निघाला तो अवंती नगरांत माळणीचे घरीं येऊन उतरला व तिला पैशाची आशा देवून वश करून घेतली. नंतर उत्तम पोषाख करून बाजारांत गेला व तेथें एका नाक्यावर पुष्कळ मजूर बसले होते त्यांस विचारलें कीं, तुह्मी मजजवळ नोकरीस रहाल? तेव्हां ते मजूर ह्मणाले होय. नंतर मजुरांच्या ह्मणण्यापेक्षां दोन दोन रुपये जास्त पगार ठरवून दोन इसम बरोबर घेतले व त्यांस त्याचवेळीं पांच पांच रुपये आगाऊ दिले. त्यामुळें त्या मजुरांस मोठा आनंद होवून हा धनी चांगला आहे असें वाटल्यावरून ते त्याच्या बरोबर निघाले. पुढें ठकसेनानें विचार केला कीं, प्रथमच नगरशेट जो असेल त्याच्या येथें जाऊन त्याला फसवावें ह्मणून त्याच्या दुकानाचा शोध करीत तेथें आला. हा भला माणूस जाणून शेटजीनें त्याच्या इतमामा प्रमाणें लोडाशीं बसावयास जागा दिली, व काय काम आहे ह्मणून विचारलें. तेव्हां ठकसेनानें सांगितलें कीं, मी व्यापारी आहें, व जवाहीर खरेदी करण्या करितां आलों आहें. या करितां तुमचेपाशीं चांगला माल असेल तो दाखवा. शेटजी समजले आपल्याला चांगला नफा मिळेल ह्मणून उत्तम उत्तम जवाहीर दाखविलें. तें त्यानें पाहून किमतीची वगैरे चौकशी करून शेटजीस सांगितलें कीं, आमचे वडील घरीं आहेत त्यांना हा माल दाखवून आणतों. तों पर्यंत आमचा हा गडी येथें आहेच. मी लौकरच येतों. असें ह्मणून दुसऱ्या गड्या

सह गाठोडें बांधून घेऊन आपण निघाला, तो एका ठिकाणीं गड्यास उभा करून दुसऱ्या रस्त्यानें माळणीचे घरीं जाऊन गाठोडें ठेविलें. आणि पुनः बाजारांत जाऊन त्या गड्यास घेऊन दुसऱ्या एका कापडाचे दुकानीं गेला. तेथेंही त्याप्रमाणें गड्यास बसवून कांहीं उंची मोलाचें कापड दाखविण्यास नेतों; ह्मणून सांगून निघून आला. इकडे नगरशेट त्या गड्यास विचारतात कीं, तुझे धनी अजून कां येत नाहींत, तेव्हां तो ह्मणाला मला काय माहीत, शेटजी ह्मणाला ते राहतात कोठें? तर गडी ह्मणतो आह्मी आतांच त्यांचे चाकरीस राहिलों. त्या बरोबर शेटजीस फार वाईट वाटलें व रागानें त्या गड्यास घेवून कोतवालाकडे गेला. तों तिकडून तो कापडवाला असाच फसल्यामुळें त्या गड्यास घेवून आला. हीं दोन्ही खटलीं कोतवालसाहेबानीं ऐकतांच, त्यांस मोठें नवल वाटलें. परंतु मजूर निरपराधी आहेत त्यांच्याकडे दोष नाहीं ह्मणून त्यांस सोडून दिलें व याचा तपास करतों अशी दोघांची समजूत करून त्याचा तपास करूं लागला.

गोष्ट ४ थी.

दुसरे दिवशीं ठकसेनानें विचार केला कीं, गावांतील लोकांस फसविण्यांत फायदा नाहीं, तर राजालाच फसविलें पाहिजे ह्मणून सायंकाळीं माळणीस सांगितलें कीं, तूं मला राजवाडा दाखविण्यास घेऊन जा. तेव्हां माळीण ह्मणाली तुझा विचार कसा हो-

ईल, तेथें तर पहारे चौक्या वगैरे आहेत. व राणीच्या महालांत मजवांचून कोणास जाण्यास परवानगी नाहीं. कारण राजाची प्रीति मजवर फार आहे, ह्मणून माझा विश्वास आहे. तेव्हां ठकसेन ह्मणाला मी बायकोचा वेष घेतों व तुझ्या बरोबर येतों. मग तुला विचारल्यास तूं सांग कीं, ही माझ्या बहिणीची मुलगी आहे. चार दिवस मला भेटावयास आली; नंतर जाईल. परंतु हिच्या मनांत असें आहे कीं, राजवाडा पहावा. ह्मणून आणली आहे. जर आपण कृपा करून दाखवाल तर उपकार होतील. ही गोष्ट ह्मातारीनें कबूल केली, व तेच दिवशीं सायंकाळीं चार वाजण्यांचे सुमारास ठकसेन बायकोचा वेष घेऊन माळणी बरोबर राजवाड्यांत गेला. तेथें राणीनें विचारल्यावर माळणीनें ठरावा प्रमाणें सांगितलें. तेणेंकरून राणीस आनंद होऊन तिनें स्वतः बरोबर ठकसेनास घेऊन सर्व राजवाडा दाखविला. नंतर सायंकाळीं माळीण व ठकसेन उभयतां घरीं आलीं. रात्रीं भोजन झाल्यावर ठकसेनानें चोराचा पोषाख करून अकरा वाजण्याचे सुमारास राजवाड्याचे नजीक लपून बसला. घड्याळाचे ठोके जेव्हां वाजूं लागले तेव्हां दरएक ठोक्यास एकेक खिळा ठोकून तो राजवाड्याचा तट चढून वर गेला. व सदर प्रमाणें पुनः बारा वाजण्याचे सुमारास तटाचे आंत खिळे ठोकून खालीं उतरला, व जामदारखान्यांतील उत्तम जवाहीर घेऊन पुनः त्या मार्गानें खालीं उतरून येणार तोंच त्यास आठवलें कीं, राजाचे महालांतील कांहीं तरी वस्त आणावी ह्मणून तसाच परत गेला व राजाराणी निजली होतीं तेथील राणीच्या कंठांतील नवरत्नांचा हार काढून

घेतला व राजाच्या हातांतील पौंची घेऊन निघाला तो परत घरीं येऊन स्वस्थ निजून राहिला. सकाळीं राजा जागा होतो तों हातांतील पौंची नाहीं. इतक्यांत राणी म्हणते माझा हार नाहीं, तेव्हां ही चोरी झाली कशी याचा तपास करण्यासाठीं प्रधानास आणि कोतवालास ताकीद दिली. व तेही त्या उद्योगास लागले.

गोष्ट ९ वी.

त्या दिवसापासून कोतवाल व प्रधान चोराचा तपास करूं लागले. परंतु कांहीं केल्या तपास लागेना. शेवटीं निराश होऊन त्यांनीं राजास सर्व हकीगत कळविली. तेणेंकरून राजास मोठें नवल वाटलें कीं, चोरीचा ज्यापेक्षां शोध लागत नाहीं, तेव्हां हा चोर मोठा धूर्त असावा. परंतु याचा तपास न लागेल तर आपली अपकीर्ति होईल, म्हणून विक्रमानें दुसरे दिवशीं दरबार भरवून चोर धरण्या विषयीं पैजेचा विडा मांडला. आणि सर्व मानकरी मुत्सदी लोकांत ही गोष्ट सांगितली. त्यामुळें कोतवालास वैशम्य वाटून त्यानें राजाच्या सपाट्यांत तो विडा उचलला व पंधरा दिवसांची मुदत मागितली. असा प्रकार होऊन दरबार खलास झालें व कोतवाल तजविजीस लागला.

इकडे ठकसेनास हें वर्तमान माळणीनें सांगितलें, त्या योगानें ठकसेनानें विचार केला कीं, आतां कोतवालासच फसवावें म्हणून बाजारांत जाऊन उंची मोलाचा शालू व चोळी असें विकत आ-

णून रात्रीं जेवण झाल्यावर वायकोचा वेष घेऊन हातांत पंचारती व पुजेचें साहित्य घेतलें व घरांतून निघाला. त्याच दिवशीं कोतवालानें सर्व शहरांत नाक्यानाक्यावर पहारा ठेऊन वेशी बंद करविल्या व आपण स्वतः घोड्यावर स्वार होऊन गस्तीस निघाला. असें होतां होतां बाराबाजण्याचे सुमारास ठकसेन शहराच्या मध्य रस्त्यानें चालला असतां कोतवालानें आपला घोडा भरधाव फेंकीत तिच्या जवळ आला. आणि विचारलें कीं, तूं कोण आहेस. तेव्हां स्त्रीवेषधारी ठकसेन ह्मणाला मी सावकाराची मुलगी आहें. व मला देवीच्या पूजेकरितां जायचें आहे. तितक्यांत त्यानें स्त्रीजातीचे खरे हावभाव करून कोतवालाचें मन मोहित केलें. कोतवालही तिचें अप्रतीम स्वरूप व तारुण्याचें पूर्ण वैभव, काठिण्ययुक्त झालेलें कुचद्वय पाहून कामातुर झाला. हें पाहून ठकसेनानें त्यांस बोलत बोलत चावडीवर आणलें; आणि तेथें बसला. कांहींवेळ प्रेमकारक गोष्टी बोलतां बोलतां ठकसेनानें कोतवालास विचारलें कीं, हें पलीकडे काय पडलें आहे? व याचा उपयोग काय? तेव्हां कोतवालानें सांगितलें कीं, कोणी गुन्हा केल्यास कबूल न होईल तर त्याचे पायांत अडकवून कुलुप घालावें. हा एक प्रकारचा दंड आहे. तेणेंकरून तो गुन्हा कबूल करतो. याला खोडा ह्मणतात. हें ऐकून स्त्रीवेषधारी ठकसेन उठून कोतवालास ह्मणाला कीं, माझे पाय अडकवा पाहूं. तेव्हां कोतवाल ह्मणाला या तुझ्या सकुमार पायास इजा होईल सबब मी आपला पाय अडकवून दाखवितों. अशा प्रकारें नाहीं हो ह्मणतां ह्मणतां कोतवालानें आपले पाय खोड्यांत

घातले व कुलूप कसें घालतात तें तिला सांगितलें. त्या बरोबर ठकसेनानें कुलूप घालुन किल्ली जवळ घेऊन त्याचा कान धरून बजाविलें कीं, ज्याला तूं धरणार तोच मी चोर. आतां बैस स्वस्थ असें बोलून घरीं निघुन गेला.

सकाळीं पहातात तों कोतवालसाहेब खोड्यांत अडकलेले. त्यामुळें फज़ीती होऊन राजाच्या कानांवर गोष्ट गेली. राजासही मोठें आश्चर्य वाटलें. व दुसरे दिवशीं पैजेचा विडा मांडला. तो विडा राजाच्या प्रीतींतील एका नायकिणीनें उचलला. व दरबार खलास झालें.

गोष्ट ६ वी

पूर्व दिवशीं झालेला प्रकार माळणीनें घरीं येऊन ठकसेनास सांगितला. तेव्हां त्यानें फार चांगलें आहे, आज त्या नायकिणीस फसवितों ह्मणून विचार करून बाजारांत गेला. व एक अतिउत्तम घोडा खरीदी केला, आणि त्याचें सर्व सामान घेऊन घरीं आला. नंतर संध्याकाळचे पांच वाजण्याचे सुमारास उत्तम पोषाख करून घोड्यावर स्वार होवून निघाला तों त्या नायकिणीनें विडा उचलला होता तिचे दरवाजाजवळ येऊन घोडा उभा करून तिच्या महालाकडे पहात उभा राहिला. इतक्यांत नायकिणीनें यास पाहिलें. तों याचें अप्रतिम स्वरूप असून परस्थ असल्या कारणानें याच्या मनांत काय आहे, तें विचारावें, असा

विचार करते आहे तों ठकसेनानें तिजला खालीं येण्याबद्दल खूण केली. तेव्हां ती खालीं येऊन हात जोडून विनंती करूं लागली कीं, काय आज्ञा आहे. मग त्यानें सांगितलें कीं, मी दूर देशचा व्यापारी आहें. येथें कामाकारितां आलों परंतु ओळख नसल्यामुळें उतरण्यास कोठें जागा नाहीं. त्यांतून आमच्या सारख्या परस्त मनुष्यास तुमच्या सारख्यांच्या घरांवाचून निभाव लागणार नाहीं. या करितां तुमचा मनोदय कसा आय तो कळवा. असें त्याचें भाषण ऐकून नायकिणीस वाटलें कीं, आपला चांगला फायदा होईल. कारण हा भला मनुष्य आहे व याच्या एकंदर थाटावरून हा विलासी असावा. तेव्हां आपण याचें मन संतोषित केल्यास हा पुष्कळ द्रव्य देईल ह्मणून तिनें त्यास हांसत हांसत होय ह्मटलें. व आपल्या चाकराकडून त्याचा घोडा बांधविला आणि त्याचा हात धरून त्यास महालांत घेऊन गेली. कांहींवेळ इकडच्या तिकडच्या गोष्टी होतात तों भोजनाची तयारी झाली ह्मणून दासीनें सांगितलें. तेव्हां तिनें ठकसेनास जेवणाचा आग्रह केला. परंतु त्यानें ती गोष्ट मान्य केली नाहीं. तो ह्मणाला मी बाजारांतून कांहीं फराळाचें आणतों, नंतर फराळ करीन. असें बोलून स्वतः उठून बाजारांत जाऊन उत्तम प्रकारची मिठाई घेऊन घरीं आला, आणि नायकिणीस हांक मारून फराळास बसला. तेव्हां त्यानें अमली पदार्थ तिला खाण्या करितां दिले. त्यामुळें कांहीं वेळानें ती बेशुद्ध झाली. मग ठकसेनानें तिच्या किल्या घेऊन डागडागिण्यांची पेटी उघडून सर्व जिनसा व द्रव्य घेऊन माळणीचे घरीं येवून स्वस्थ पडून राहि-

ला. उजाडल्यावर तिकडे नायकीण जागी होऊन पहाते तों रात्रीचा मुशाफर नाहीं. तेव्हां उठून खालीं पहाते तों घोडा बांधलेला आहे. त्यावरून तो कोठेंतरी बाहेर गेला असेल; ह्मणून प्रहर दिवस येईपर्यंत वाट पहात बसली. व शेवटीं निराश होवून घरांत आली व वेणी घालण्याकरितां दासीस हांक मारली इतक्यांत दासी येऊन वेणी घालणें झाल्यावर डागिण्यांचा डबा आणावयास सांगितला. तेव्हां दासी पेटीजवळ जाऊन पहाते तों पेटी उघडी असून आंत कांहीं नाहीं असें पाहून दासी घाबरून तिनें नायकिणीस हांक मारली व तो सर्व प्रकार दाखविला. तेणेंकरून वेश्येस अतिशय दुःख झालें व तशीच निघून ती राजवाड्यांत आली व सर्व वर्तमान विक्रमास सांगितलें. राजाही फार विचारांत पडला कीं, हा चोर कांहीं सामान्य नाहीं, तेव्हां याला कोणत्या युक्तीनें धरावा. याविषयीं कांहीं सुचेनासें झालें. नंतर नायकिणीची समजूत करून तिला द्रव्य देऊन घरीं पाठविलें. व मनांत विचार केला कीं, हें काम फार महत्वाचें आहे तर हें आपण स्वतःच करावें ह्मणून गांवांत दवंडी पिटविली कीं, जो खरा चोर असेल व चोरीचें खरें कसब आंगीं असेल तर त्यानें आज रोजीं रात्रौ मोतीचौकांत चावडीवरील बंगल्यांत एक रत्नांचा हार ठेवला आहे तो घेऊन जावा. ह्मणजे आह्मी त्याच्या कसबाची तारीफ करूं.

गोष्ट ७ वी.

दुसरे दिवशीं राजानें कोतवालास व कितीएक शिपायांस अं-गर्दी जागत रहा ह्मणून चावडीवर बसविलें. व आपण प्रधानासह गस्तीस निघाला. इकडे ठकसेनास ती गोष्ट माळणी कडून कळलीच होती. त्याबरोबर त्यानें विचार करून बाजारांतून लो-खंड घेऊन लोहाराकडून त्याचें एक गिरमिट करविलें. तें इतकें मोठें कीं, भिंतीस भोक पाडलें असतां एका मनुष्यानें सहज नि-घून आंत जावें. तें तयार करून घरीं आला. व संध्याकाळीं जेवंण आटोपल्यावर त्या माळणीचा एकुलता एक मुलगा रामा या नावाचा होता त्यास बरोबर घेवून चोररस्त्यानें चावडीच्या मा-गल्या बाजूस ते येवून बसले. मध्यरात्रीचे सुमारास बंगल्याचे भिंतीस त्या गिरमिटानें भोंक पाडून ते दोघेही आंत शिरले व तो रत्नांचा हार घेऊन ठकसेन बाहेर पडला व रामा बाहेर पडणार तों पाय निसटून पडल्यामुळें पेटी वाजली त्या बरोबर बाहेर प-हारेकरी जागेच होते ते आंत आले आणि पहातात तों रामाचे अर्धें आंग आंत होतें, त्या सरसे शिपायांनीं त्याचे पाय धरले व चोर सांपडला ह्मणून ते ओढूं लागले. हें पाहून ठकसेनानें चट-कन रामाचें शीर कापलें व चोररस्त्यानें गस्त चुकवून घरीं आला व झालेलें वर्तमान माळणीस सांगितलें. त्यामुळें तिला दुःख झालें परंतु ठकसेनानें तिला अभयवचन दिलें कीं, जसा तुझा रामा त-साच मला समजून स्वस्थ रहा व माळणीचे घरांत त्यानें अगणित द्रव्य ठेवलें होतें तें सर्व तिला दिलें त्या योगानें ती स्वस्थ राहिली.

इकडे शिपायांनीं चोर धरला ह्मणून आनंदानें पाय धरून मागें ओढतात तों त्यास शीर नांहीं त्यामुळें ते खिन्न झाले. परंतु चोराचा नाश झाला ह्मणून सकाळींच जाऊन कोतवालानें राजास हकीगत कळविली. तेंव्हां तो ह्मणाला चोर कांहीं मेला नाहीं, कारण जर तो मेला असता तर शीर कापणार कोण? अखेर सर्वांनुमतें ठरलें कीं, त्या प्रेताची परिक्षा करावी. ह्मणून सर्व लोकांनीं त्यास पाहिलें, परंतु शीर नसल्या कारणानें कोणासही त्याची परिक्षा होईना. शेवटीं राजानें त्यास दहनाची आज्ञा दिली. आणि शहरांत अशी दौंडी पिटविली जो चोर असेल त्यानें या धडास शीर लावावें. हें वर्तमान ठकसेनानें ऐकून घरीं आला व बैराग्याच्या वेषाची सर्व सामग्री तयार करून स्वस्थ राहिला.

प्रेत दहना करितां स्मशानांत नेवून सर्व व्यवस्था होई पर्यंत संध्याकाळ झाली तेंव्हां प्रेत चितेमध्यें ठेवून अग्नी लावून दिला त्या स्मशानांत अशी व्यवस्था होती कीं, चोहों बाजूंस तटबंदी असून दक्षणेच्या बाजूस दरवाजा होता. त्या ठिकाणीं त्या दिवशीं राजानें सांगितल्यावरून चांगल्या हुषार शिपायांचा पहारा ठेवला होता कीं, जो चोर असेल तो आंत धडास शीर लावण्याकरितां येईल त्यास पकडण्याकरितांच अशा तऱ्हेचा बंदोबस्त केला होता.

इकडे सायंकाळीं भोजन झाल्यावर ठकसेनानें बैराग्याचा वेष घेतला. तो हातांत एक मोठा चिमटा, बगलेंत झोळी, व त्याच झोळींत तें शीर ठेवलें होतें. पायांत खडावा, सर्वांगास राख ला-

वलेली, गळ्यांत पुष्कळशा रुद्राक्षांच्या माळा, मस्तकावर जटा, व हातांत गांजा भरलेली चिलम असा वेष घेऊन ठकसेन त्या स्मशानाच्या दरवाज्या जवळ पहारेकऱ्यांपाशीं आला. व हात जोडून ह्मणाला क्यौं बाबा, हमकू जरा अंगार मिलेगी. तेव्हां शिपायांनी नाहीं ह्मणून सांगितलें. परंतु वेषधारी ठकसेनानें प्रार्थना केल्यावरून शिपायांनीं विचार केला कीं, हा वैरागी आहे याला विस्तव घेण्याकरितां आंत जावूं दिल्यास काय हरकत आहे. मग जा ह्मणून सांगतांच ठकसेन चितेजवळ गेला व चिमट्यानें विस्तव घेतां घेतां हलकेच झोळींतील शीर चितेंत टाकलें, आणि बाहेर येऊन चिलम ओढीत चालता झाला.

शिर चितेत टाकल्या बरोबर तें गडबडत. बाहेर येऊन पडलें तें पहारेकरी लोकांच्या ध्यानांत नाहीं. सकाळीं राजा जेव्हां तपासास आला, व स्मशानांत जाऊन पहातो तों शीर बाजूस पडलें आहे. तेव्हां शिपायांस विचारलें कीं, येथें दुसरा कोणी आला होता कीं काय? शिपायी ह्मणाले एक बैरागी आला होता. त्यास आह्मी विस्तव घेण्याकरितां मात्र आंत सोडलें होतें. हें ऐकतांच राजा ह्मणाला तोच चोर तुह्मा सर्वांस फसऊन गेला. नंतर राजानें दरबारांत येऊन प्रधानास सर्व हकीगत सांगितली. प्रधानास मोठा विस्मय पडला, आणि ह्मणाला महाराज चोर तर फार चतुर दिसतो, तर याला काय युक्ति करावी. या विषयीं कांहींच विचार सुचत नाहीं बरें चोर जर हातीं लागला नाहीं तर आपलीं अपकीर्ती होते. राजा ह्मणाला चिंता नाहीं, आणखी एक युक्ति आहे; ती अशी कीं, त्या प्रेताची रक्षा स्म-

शानांत आहे; ज्यानें चातुर्यानें धडास शीर लावलें त्यानें ती राख नेवून पाण्यांत टाकावी, अशी दौंडी गांवांत फिरवावी- व तुह्मी स्वतः त्या ठिकाणीं पलंग टाकून पहारा करा, बाजूला शिपायांचा पहारा असूं द्या. असा विचार होऊन सर्व निघून गेले.

गांवांत दवंडीवाला ओरडत असतां ठकसेनानें ऐकलें नंतर घरीं येवून स्वस्थ बसला. इकडे ठरावाप्रमाणें प्रधान स्मशानांत पहारा करण्या करितां गेले. मग रात्रीचे अकरा वाजून गेले, बाराचा अम्मल आहे अशा संधीस ठकसेनानें नायकीचा वेष घेतला. आंगावर सर्व डागिने घालून उत्तम काळा शालू नेसला, आधींच त्याचें वय लहान, त्यांत राजबीज मग काय विचारतां स्त्री वेषानें तर तो फारच मनोहर दिसूं लागला. अशी सर्व तयारी करून स्त्री वेषधारी ठकसेन पायांतील नूपुरांचा आवाज करीत गजगती प्रमाणें चालून स्मशानाजवळ आला. तेव्हां पहारेकऱ्यांनीं त्याला पाहिल्याबरोबर ते मोहीत झाले. आणि ह्मणाले तुह्मी कोण व इतक्या रात्रीं येथें येण्याचें कारण काय ? तेव्हां ठकसेन ह्मणाला मी नायकिणीची मुलगी आहें. मला राजानें प्रधानजीच्या करमणूकी करितां पाठविलें आहे. तें त्या शिपायांस खरें वाटून त्यांनीं प्रधानास सांगितलें. तेव्हां प्रधान लालुचले. व ह्मणाले जा तिला आंत घेऊन या. मग स्त्रीवेषधारी ठकसेन आंत जाऊन बाजूस लाजून उभा राहिला. प्रधानजीनें तें अप्रतिम स्वरूप, शृंगाराचा थाट आणि लाडका हावभाव पाहून कामानें अगदीं व्याप्त होऊन गेला. व पलंगावर बसविलें उभयतांच्या विलासाच्या आणि कामपीडक, गोष्टी होतां होतां प्र-

धानजीनें आपला हेतू प्रदर्शित केला. तेव्हां स्त्री ह्मणाली या ठिकाणीं उजेड असून पहारेकरी जवळच आहेत या करितां दिवे मालवा, व हा पलंग पलीकडच्या आडबाजूस घ्या. असें प्रधानजीनें ऐकतांच कामांध होऊन तेथून तो पलंग आडबाजूस घेतला व दिवे मालवले. मग स्त्रीवेषधारी ठकसेनानें पानाचे वि-ड्यांत अगदीं लौकर अंमल येईल असा पदार्थ घालून जो विडा बरोबर आणला होता तो प्रधानजीस दिला. व कांहीं प्रेमाच्या गोष्टी बोलवात तों त्यांना अंमल येऊन पलंगावर पडले. त्याचप्र-माणें सर्व शिपायांस अंमली मिठाई दिली. त्यांनींही ती खातांच जागच्याजागीं स्वस्थ पडले. नंतर ठकसेनानें ज्या पलंगावर प्रधान निजला होता त्याच पलंगास त्याचे हात पाय पक्के बांधून टाकले. शिपायांचीही तशीच स्थिति करून प्रधानजीचे व शिपायांचे पो-षाख घेतले, त्याचे गाठोडें बांधलें व एका धोत्रांत राख घेऊन न-दींत टाकून घरीं येऊन स्वस्थ निजला.

सकाळीं राजा घोड्यावर बसून स्मशानांत येऊन पहातो तों सर्व शिपायांचे हातपाय बांधले असून स्वस्थ पडले आहेत. पुढें जाऊन पहातो तों प्रधानजीचीही तीच स्थिति. मग सर्वत्रांस सावध केले, व हकीगत विचारतां प्रधानजींनीं सर्व सांगितलें. त्यावरून राजानें सर्वांची निंदा केली. त्यामुळें प्रधानास राग आला व सर्वजण दर-बारांत आल्यावर राजानें पुनः पैजेचा विडा मांडला तो विडा रागानें प्रधानजींनीं उचलला व दरबार खलास झालें.

गोष्ट ८ वी.

प्रधानजीनें विडा उचलला हें वर्तमान माळणीनें ठकसेनास सांगितलें तेव्हां त्यानें विचार केला कीं, काल रात्रीं याची इतकी फजीती केली तरी हा ऐकत नाहीं, या करितां याला चांगला हात दाखवावा. ह्मणून तसाच निघाला तो प्रधानजीच्या घरीं गेला व तेथील कांहीं वयोवृद्ध शिपायी जनानखान्याकडे नोकरीस होते त्यांजजवळून प्रधानजीच्या घरची सर्व हकीगत विचारून घेतली. त्यांत त्यास असें समजलें कीं, प्रधानजीचा जांवई पांच सहा वर्षें झालीं, कोठें निघून गेला होता त्याचा पत्ता नव्हता. मग कांहीं मुद्याच्या गोष्टी माहीत असाव्या ह्मणून दासींस पैशांची लालूच देऊन सर्व हकीगत विचारून घेऊन गेला. नंतर रात्र होतांच गांवच्या वेशी प्रधानजीच्या हुकमानें बंध झाल्या. त्यामुळें त्यानें वेशीजवळ येऊन रखवालदारांस सांगितलें कीं, प्रधानजीस सांगा कीं, तुमचा जांवई आला आहें हें ऐकून सर्वांस वाटलें कीं, जर यास न सोडावें व निरोपही न सांगितला तर आपल्यावर प्रधानजीचा राग होऊन सकाळीं काय परिणाम होईल कोण जाणे. ह्मणून त्यांतले दोन शिपायी तसेच निरोप सांगण्यास गेले.

इकडे प्रधानजी सर्व शहरांत नाकेबंदी करून, शिपायांस सावधगिरीची ताकीद देऊन घरीं भोजनास जों येतात, तों शिपायी आले. ते खालीं लऊन मुजरा करून उभे राहिले, तेव्हां प्रधानजींनीं विचारलें कीं, पहारा सोडून कां आलांत? तेव्हां त्यांनीं

सांगितलें कीं, महाराज आपले जांवई नगराबाहेर आले आहेत हुकूम होईल तर वेश उघडतों. हें ऐकून प्रधानजीस हर्ष झाला, व त्यांनीं घरांत सर्वांस सांगितलें. आणि आपण स्वतः उठून घोड्यात बसून त्यास सामोरा गेला.

आधींच राजबीज, त्यांत वीस वर्षांची उमर असून ज्वानीचा पूर्ण बहार, शिवाय हजारों रुपयांचे आंगावर डागडागिने मग काय विचारतां! असा इष्कीबाज ठकसेन घोड्यावर बसलेला पाहिला आणि मनांत आनंदित होऊन त्यास घरीं घेऊन आला. फार दिवस जांवई गेल्यामुळें प्रधानास किंवा त्याच्या बायकोस अथवा कन्येस कोणासही खोटें वाटेना. कारण प्रधान कन्येचें लग्न लागल्यावर ती दोनवेळ सासरीं गेली. परंतु त्यावेळीं तिचें वय लहान होतें ह्मणून कोणासही खरी ओळख राहिली नाहीं. त्यांतून पांच वर्षें परागंदा झालेला जांवई आज दैवानें घरीं आला तेणेंकरून प्रधानास तर आनंद झालाच पण प्रधान कन्या सुशिक्षा हिला अतिशयच आनंद झाला. कारण तिला न्हाण येऊन दीड वर्ष झालें होतें, त्यामुळें कामज्वरानें ती अगदी शुष्क होत चालली होती. तिचा चेहरा पूर्वीं फिकट दिसत होता तो लागलाच तजेलेदार दिसूं लागला. अशी तिची मोठी गडबड उडाली, व चोरून पतिमुख पाहण्यास वारंवार दाराजवळ ती उभी राहून पाहूं लागली.

भोजनाची तयारी होईपर्यंत सासरा जांवई इकडच्या तिकडच्या गोष्टी बोलत बसले. इतक्यांत बोलावणें आलें. मग तसेच उठून जेवण्यास गेले. तेथें लाडका व एकुलता एक

जांवई, तशांत फार दिवसांनीं आला म्हणून सासुनें परोपरीचीं पक्वान्नें केलीं होतीं. व स्वत: सुशिलेस वाढावयास लावलें, तेव्हां ठकसेनानें जाणलें कीं, हीच ती प्रधानकन्या. तिची नखशिखांत रतीसम आकृती पाहुन ठकसेन मनांत संतोषित झाला, व नाजुक हातचें वाढणें, मग काय विचारतां! तो अगदीं आनंदसमुद्रांत पोहूं लागला. अशा प्रकारें जेवण झाल्यावर पानसुपारी झाली, तेव्हां प्रधानजीनें सांगितलें कीं, आतां आपण स्वस्थ निद्रा घ्या. मी शहरच्या बंदोबस्तास जातों. त्या प्रमाणें ते निघुन गेल्यावर दासीनें येऊन त्यांस महालांत जाण्याचा मार्ग दाखवून त्यांस तेथें पोंचतें केलें.

चोहों बाजूस आरसे लावले आहेत, वर छत दिलेलें आहे भिंतिवर नानाप्रकारचीं चित्रें काढलीं आहेत मध्यभागीं मच्छर दाणीचा पलंग गाद्या टाकून तयार केला होता. चोहों बाजूस समया लावल्या होत्या, परोपरीचीं सुगंधी पुष्पें आणून सेज तयार केली होती. तसेंच हार गजरे ठेवलेलीं तबकें व अत्तराचे प्याले, अशा प्रकारची सर्व व्यवस्था महालांत तयार केली होती तेथें ठकसेन गेल्यावर पलंगावर स्वस्थ निजला. इतक्यांत प्रधान कन्या सुशिला हातीं पंचारती घेवून महालांत आली तिच्या नूपुरांचा आवाज ऐकल्या बरोबर ठकसेन उठून बसला. मग तिनें आरती ओंवाळून बाजूस ठेवली. व सुगंधी अत्तरें आंगास लावलीं. गळयांत हार घालून हातांत गजरे घातले. व मोठ्या प्रेमानें तयार केलेला त्रयोदशगुणी तांबूल देणार तों ठकसेनानें तीस हातीं धरून डावे मांडीवर बसविलें व प्रीतीनें चुंबन घेतलें.

मग विडा खाऊन शृंगाररसोत्पादक हावभाव चेष्टादि आनंदात मदनाची शांति केली. अशा रीतीनें ठकसेनानीं आपली इच्छा पुर्ण करून घेतल्यावर तीस ह्मणाला आजच मी आलों तों मामास विकट कामगिरी आली. या करितां मी त्यांच्या साह्यास जातों. असें सांगून तिची समजूत केली, व चुंबन घेऊन निघाला तो थेट माळणीचे घरीं येऊन निजला.

इकडे प्रधानजींनीं सारी रात्र शहरांत गस्त घातली, परंतु चोर सांपडला नाहीं तेव्हां घरीं आले, आणि जांवयास पहातात तों घरांत नाहीं. तेव्हां सुशिलेनें सांगितलें कीं, ते रात्रीसच तुमच्या मदतीकरितां येथून गेले. हें ऐकतांच प्रधानास फार वाईट वाटलें, व खिन्न होऊन राजदरबारीं येऊन सारी हकीगत राजास सांगितली. राजानें प्रधानजीस फार दोष देऊन पुनः पैजेचा विडा मांडला. तेवेळीं तो एका रामोशानें उचलला. नंतर दरबार खलास होऊन सर्व आपापल्या घरोघर गेले.

गोष्ट ९ वी.

रामोशानें विडा उचलला, हें वर्तमान माळणीनें येऊन ठकसेनास सांगितलें. मग ठकसेनानें कांहींवेळ विचार करून बाजारांत गेला व अमली पदार्थ घालून चांगले लाडू तयार करून घेऊन आला. येतांना त्या रामोशाच्या जाती संबंधीं विचारपूस केली. मग संध्याकाळीं रामोशांचा गुरू बनून त्यांच्या घराकडे

गेला व त्यास असें कळविलें कीं, तुमचा गुरु आला आहे. हें वर्तमान सर्व रामोशांनीं ऐकून त्याजपाशी आले, व पायां पडले. नंतर सन्मानानें गुरुस घरांत नेलें. कांहीवेळ इकडच्या तिकडच्या गोष्टी बोलतां बोलतां वेषधारी ठकसेनानें गाठोड्यांतील लाडू काढून सर्वत्रांस खाण्यास दिले, गुरुचा प्रसाद ह्मणून मुलाबाळांसुद्धा त्या स्त्रीपुरुषांनीं मोठ्या प्रेमानें ते लाडू खाल्ले. असा कांहीं वेळ गेल्यावर सर्व माणसें अमलांत धुंद होऊन बेशुद्ध पडलीं. मग ठकसेनानें सर्वांचीं पांघरुणें घेऊन एक गठ्ठा बांधला. आणि पलीकडे एका झाडावर ठेवला. व पुनः परत तेथें येऊन ज्यानें विडा उचलला होता त्याचें नाक कापून बाकीच्या सर्वांचीं तोंडें विद्रुप केलीं. हातपाय बांधून टाकले. असा प्रकार करून घरीं येऊन स्वस्थ निजला.

इकडे सकाळीं रामोशी सावध होऊन पहातात तों हात पाय बांधले व नागवे उघडेच पडले आहेत असा प्रकार झाला. इतक्यांत ज्यानें विडा उचलला त्याचें नाक कापलें असल्यानें तो फारच ओशाळला. मग बायकांनी त्यांस मोकळे केलें. पुढें ते सर्वजण मिळून राजवाड्यांत आले. राजास सर्व हकीगत त्यांनीं सांगितली त्यामुळें राजानें त्यांस धिःकारून घालवून दिलें व स्वतः चोर धरण्याचा विचार केला.

गोष्ट १० वी.

नित्याप्रमाणें राजवाड्यांतील वर्तमान मालणीनें ठकसेनास सांगितलें. तेव्हां त्यानें विचार केला कीं, राजा फारच हट्टास पेटला आहे, या करितां त्यास चांगला हात दाखवावा ह्मणून विचार करीत बसला.

संध्याकाळीं दहा वाजल्या बरोबर राजानें स्वतः घोड्यावर बसून शहरांतील सर्व वेशी बंद करून जागजागीं नाकेबंदी केली. व सर्व शहरांत अशी दौंडी पिटविली कीं, ज्या चोरानें घडास शीर लावलें + व त्याची राख पाण्यांत टाकली, त्यास आज दहा दिवस झाले. तर त्यास दहावे दिवशींचा पिंड दिल्यास त्याची तारीफ समजली जाईल. अशी-दौंडी ऐकतांच ठकसेनानें झटकर एका गल्लींत गाढव चरत होतें तें आणून त्यावर बोंगडीचाच खोगीर घालून आंवळलें, व चिंध्यांचे गाठोडें त्यावर लादलें आणि आपल्या सर्व आंगास जागजागीं चिंध्या बांधून त्यावर तांबड्या रंगाचे रक्तासारखे डाग लावले होते,. व कुजट घाण देईल असा पदार्थ. जवळ घेऊन गाढव हांकित लंगडत लंगडत वेशी जवळ आला. तों वेश बंद पाहून शिपायास वेस उघडण्यास सांगूं लागला. परंतु शिपायांनीं त्याचें ऐकलें नाहीं. असा प्रकार होत आहे, तों घोड्यावर बसून राजा त्या ठिकाणीं आला. त्यास पा-

---

+ सातव्या गोष्टींतला चोर

हून ठकसेनानें मुजरा केला जवळ जाऊन काहीं बोलणार इत-क्यांत राजास त्याची दुर्गंधी आली. त्यामुळें त्यानें त्यास दूर उभें राहण्यास सांगितलें. परंतु ठकसेनानें तेथेंच उभें राहून कण्हत कण्हत राजास ह्मटलें महाराज, मी रोज गावांत भीक मागण्यास येतों, व सायंकाळीं असाच भाकरीचे तुकडे मिळतील ते घेऊन गांवांचे बाहेर स्मशानाचे पलीकडे धर्मशाळा आहे तेथें राहतों. कारण ही माझ्या सर्वांगाची घाण येते, सबब मला गांवांत कोठें राहण्यास जागा नाहीं, तेव्हां राजास खरें वाटून त्यानें त्यास जाण्याची परवानगी दिली. नंतर ठकसेन ज्या ठिकाणीं पाण्यांत राख टाकली होती तेथें आला व बरोबर आणलेल्या भाताचे पिंड करून पाण्यांत टाकले व पहांट होईपर्यंत तसाच गांवाचे बाहेर राहून सकाळीं वेसी उघडल्या तेव्हां दुसऱ्या रस्त्यानें माळणीचे घरीं येऊन स्वस्थ निजला.

इकडे रात्रभर राजा शहरांत गस्त घालीत फिरत असतां चोर सांपडला नाहीं ह्मणून मनांत खिन्न झाला. व राख टाकलेल्या जागीं येऊन पहातो तों पिंड दिले आहेत. त्यावरून त्याची खात्री झाली कीं, जो रात्रीं अमंगळ वेष घेऊन गेला तोच चोर असावा. मग निराश होऊन दरबारांत येऊन स्वस्थ राहिला,

---

गोष्ट ३१ वी.

राजानें पुन्हा विडा मांडला व तो कोतवालानें उचलला, हें

वर्तमान त्या माळणीनें ठकसेनास कळविलें. तेव्हां कोतवालाच्या घरची सर्व हकीगत विचारून घेतली. त्यांत त्याला असें कळलें. कीं, कोतवालाचा एक मुलगा फार दिवस झाले पळून गेला आहे व घरांत त्याची बायको तरुण आहे. असें समजल्यावर त्यानें एक उत्तम घोडा विकत आणून अरण्यांत दिवसासच गेला. इकडे रात्र होतांच कोतवाल सर्व वेशी बंद करून पहाऱ्यावर बसला रात्र पुत्र १२ वाजण्याचे सुमारास वेशी जवळ आला व दार उघडण्या करितां हाक मारूं लागला. त्यावर त्यानें उत्तर दिलें कीं, कोतवालाचा हुकूम नाहीं, नंतर ठकसेनानें बाहेरूनच सांगितलें कीं, तुह्मी कोतवालास जाऊन सांगावें कीं, तुमचा मुलगा पळून गेला होता तो आला आहे. तें ऐकून वेसवाला कोतवालास वर्दी देण्यास गेला. व त्यानें चावडीवर जाऊन सांगितलें कीं, तुमचा मुलगा आला आहे, तर वेस उघडूं काय? हें ऐकतांच कोतवालास फारच आनंद झाला. व लवकर घेऊन येण्यास सांगितलें. वेसवाल्यानें वेस उघडली व त्याला कोतवालाकडे नेलें. ठकसेनानें उत्तम पठाणी पोषाख केलाच होता. चावडीवर गेल्याबरोबर त्यानें पित्यास वंदन केलें. नंतर कोतवाल त्यास घेऊन घरीं आला. घरीं आल्यावर कोतवालाच्या स्त्रीस आपला मुलगा पुष्कळ दिवसानीं आपणास भेटला ह्मणून तिला अतिशय आनंद झाला. नंतर बऱ्याच गोष्टी सांगून कोतवाल ह्मणाला कीं, मी चोर धरण्याचा विडा उचलला आहे, तेव्हां मी जातों, तूं स्वस्थ निज; मी सकाळींच येईन, असें सांगून तो निघून गेला. नंतर ठकसेन ज्या ठिकाणीं स्त्रीनें आंथरूण घातलें होतें ति

निजण्यास गेला. ह्याच्या अर्धवेळीं नवरा मेला तेव्हां ल्हान होती हाणून तिलाही इतकी ओळख नव्हतीच नंतर निजतेवेळी ठकसेन तिला ह्मणाला, पहा मी जे अलंकार आणले आहेत, जर तूं पहाशील तर हे एखाद्या भिकाऱ्याला द्या, असें ह्मणशील, परंतु आमचें खटलें यावयास अजून चार दिवस पाहिजेत. बरें असो. निजतेवेळीं दागिने काढून ठेव ह्मणजे खराब होणार नाहींत. तिनें दागिने काढून पेटींत घातले व ती पेटी पलंगाच्या खालीं ठेवली. नंतर उभयतांनीं शृंगाररसाचा अनुभव घेतल्यावर तो तिला ह्मणाला आतां मी पित्याचे मदतीस जातों व पेटीही नेतों, कारण चोर धरणार ही आपली प्रतिज्ञा. तर न जाणों येथें येऊन कदाचित् तो चोर तुह्मांस मारून दागिने घेऊन जाईल, असें ह्मणून पेटी घेऊन गेला व घरीं येऊन स्वस्थ निजला. सकाळीं कोतवाल घरीं आल्यावर मुलगा कोठें आहे ह्मणून तपास करूं लागला तो तुमच्याकडे दागिन्यांची पेटी घेऊन गेला असें सुनेनें सांगितलें. तेव्हां तो मनांत समजला कीं, हा मुलगा नसून चोर होता. हाय हाय अबरु गेली, द्रव्य गेलें !! नंतर राजकचेरींत येवून झालेलें वर्तमान राजास सांगितलें. तेव्हां राजा ह्मणाला कीं, तुह्मास जिवंत ठेवलें येवढे त्याचे उपकार समजा. नंतर कोतवाल घरीं आला.

भाग १ ला संपला.